

Květoslav Growka

Rychlebské hory a podhůří v proměnách staletí

NAKLADATELSTVÍ PAVEL ŠEVČÍK - VEDUTA
ŠTÍTY 2020

Letní pohled na Rychlebské hory z Kladska. (1940)

NA ÚVOD

Dnes asi nejčastější charakteristika našeho tématu zní: Rychlebské hory – jedno z nejpouštěnějších pohoří v ČR. Jakže? Rychlebské hory, Rychleby, Reichensteiner Gebirge, Góry Złote – zapomenuté hory, znovuobjevované pohoří a tak dále, podobných přívlastků najdeme spoustu. Ovšem záleží na úhlu pohledu, místě a době, kdy se takové soudy vyslovují. Proto jsme se rozhodli odhlédnout od dnešního stýskání a vstoupit do toku minulosti, abychom prokázali, že Rychlebské hory a jejich podhůří nebyly ještě před několika desetiletími zdaleka tak opuštěné, ale plné lidského hemžení. Protože tato kniha vznikala v přísné karanténě pandemie koronaviru v březnu a dubnu 2020, laskavý čtenář snad promine, když trochu popustíme uzdu fantazie a spolehne se na děravou paměť, protože jsme nemohli zajet na určité místo a s pohlednicí v ruce provést srovnání. Skládání snímku a jejich popisování se tedy stalo spíše hrou než vážnou vědeckou prací. A v tom shledáváme i smysl knihy – má pobavit a vnímavý čtenář si nevyšlounuté otázky a odpovědi najde sám.

Zimní panorama Rychlebských hor od města Žulová. (30. léta)

A jestliže jde o hru, vraťme se do doby, kdy člověk mohl poprvé smysluplně pohlédnout na Rychlebské hory. Nálezy římských mincí v okolí Javorníku a Vidnavy naznačují, že se tak stalo ve 4. až 5. století n. l., v době stěhování národů. Představte si kupce mířící z jihu s váčky plnými stříbrných římských mincí (tedy absolutně tvrdou měnou!), jimiž zaplatí na severu u Baltu za kožešiny a jantar, aby je zpátky ve Středomoří několikanásobně zpeněžili. Dokonce si můžete na ně zahrát, stačí, když si zajedete do rovin v okolí dnešního polského města Nisa a ohlédnete se zpět. Rychlebské hory budou před vámi čnít jako maják nad vodní hladinou a udávat směr. Tyto cesty jsou směrodatné od středověké kolonizace vratislavských biskupů ve 13. století a vlastně nám slouží doposud. Města Rychleby (dnešní Złoty Stok) a Javorník nám ukáží cestu přes Kladsko do Čech, Zlaté Hory pod Biskupskou kupou zase kudy přes Jeseníky na Moravu. Nebo si je můžete prohlédnout z Kladska, země tvořící kapsu mezi Rychlebskými horami, Králickým Sněžníkem a Orlickými horami.

Naše putování bude čistě vizuální a spadá do doby rozkvětu lázeňství, turistiky a vydávání pohlednic, tedy od 80. let 19. století. Především vyšší a střední vrstvy využívaly volného času k Rousseauovskému návratu k přírodě. Ne tak místní obyvatelé, kteří v každodenním zápase o obživu, po tvrdé práci v biskupských lesích, plahočení na vlastních políčkách či přadláctví věru netoužili po procházkách v přírodě. Ale rychle vycítili, že tito „luffáci“ jsou vítanou přidanou hodnotou, zdrojem zisků. A v tomto modu fungují Rychlebské hory i dnes.

Jeseníky a Rychlebské hory patří k zájmové oblasti moravských návštěvníků. Využijeme toho a projdeme si Rychleby od jejich moravského úbočí přes Ramzovské sedlo do Českého Slezska. Podíváme se na osídlení pod Sokolským hřbetem až do Žulovské pahorkatiny a budeme pokračovat po hlavním hřbetu k severu kopírující státní hranici. Ta byla do roku 1945 přece jen přívětivější a prostupnější, takže nahlédneme i do tehdy německých turistických destinací. Oblouk našeho putování ukončíme v podhůří přecházejícím do Vidnavské nížiny.

Květoslav Growka

OSTRUŽNÁ

Ostružná leží v ose údolí Černého potoka s prameny v Rychlebských horách pod Smrkem (1125 m), Brouskem (1114 m) a Travnou horou (1120 m), již při státní hranici s Polskem. Obec má střední nadmořskou výšku 694 m. Prochází jí železniční trať z Hanušovic do Jeseníku, severně opouští údolí a společně se silnicí stoupá do Ramzovského sedla, ke staré zemské hranici mezi Moravou a Slezskem. Východní část katastru Ostružné se pak nachází v Keprnické hornatině.

Ostružnou založili majitelé kolštejnského panství (dnes Branná) v roce 1561 jako osadu dřevařů, což připomínají zkřížené sekyry v obecním znaku, a zemědělců. O století později zde žilo 41 usedlíků, kteří si v roce 1794 postavili kostel Tří králů. Hospodářsky málo atraktivní obec se v průběhu času rozšířila o osadu Petříkov, přesto se počet obyvatel Ostružné od poloviny 19. století neustále snižoval. V roce 1900 zde žilo 791 obyvatel, hlásících se k německé obcovací řeči, ve 144 domech.

Pohled na severomoravskou obec Ostružnou po roce 1919.

Nejstarší pohled na jádro obce zachycuje pohlednice odeslaná roku 1900. V popředí vidíme novou školní budovu.

Podhorský ráz Ostružné na pohlednici z 30. let 20. století je prodchnut malebnou nostalgií po civilizaci nezkažené přírodě. Jde o iluzi dnešního člověka. Za pestrou mozaikou políček, kopírujících původní lány, se skrývá zápas o obživu a nekončící dřina tehdejších obyvatel. Enviromentální přístup, bohatost horské květeny, hmyzu a motýlů na loukách byly vykoupeny drsnými životními příběhy. Mějme to na paměti při prohlížení záběrů z Rychleb v této knize.

Pro rozvoj Ostružné bylo důležité zřízení železniční stanice na trati z Hanušovic do Jeseníku a Gluchořaz. Potíže přinesl hornatý terén, který si vyžádal mnoho trhacích i zemních prací a především v úseku Horní Lipová – Ramzová vedla trať řadou serpentín, což jí vyneslo pojmenování Slezský Semmering. Úsek Hanušovice – Dolní Lipová byl uveden do provozu 1. října 1888. Za necelé dva roky byl – při tehdejších technologických postupech a vybavení pouze lidskou silou – postaven celý 58 km dlouhý úsek! Z jízdního řádu platného ještě v roce 1903 vyčteme, že cesta osobním vlakem z Gluchořaz do Hanušovic trvala 2 hodiny 20 minut. Nyní tuto vzdálenost urazíme s jedním přestupem za 1 hodinu 57 minut. Po vzniku Československa vznikla v Ostružné zásluhou železničních zaměstnanců česká menšina, v roce 1930 bylo ze 708 obyvatel 51 Čechů.

Příjezd prvního zkušebního motorového vlaku do Ostružné 14. 9. 1928.

Panorama Rychlebských hor nad Ostružnou se od 30. let minulého století příliš nezměnilo. Změnami procházejí jen lesní porosty, zejména smrkové sloužící k hospodářským účelům.

V roce 1938 se jádro Ostružné od vlakového nádraží přes křižovatku tratě se silnicí po kostel příliš nezměnilo.

Wiesnerův hostinec v Ostružné.
Pohled patrně z roku 1939.

Interiér Wiesnerova hostince již vypovídá o proměně životního stylu v 30. letech, kdy i Ostružnou zasáhla mohutná vlna turistického ruchu a vesnice začala získávat rekreační ráz. Nejen jednodenní turisté mířící z Ramzové na Šerák, ale i obliba „letních bytů“ v pohraničí pro obyvatele Olomouce a Brna přinesla místním novou obživu.

Po 2. světové válce v roce 1945 a odsunu Němců se obec začala vylidňovat. Do roku 1950 došlo v Ostružné k poklesu na 314 obyvatel v 94 domech. Socializace zemědělství vedla ke vzniku státního statku a změně obhospodařování krajiny.

Na druhé straně se zvyšoval turistický ruch a Ramzová (zvláště po vybudování lanovky na Šerák), ale i Petříkov se staly oblíbenými turistickými a lyžařskými středisky. Řada podniků z vnitrozemí si zde vybuvovala rekreační zařízení, v 70. letech se rozmohl i nový fenomén – individuální chalupaření.

Došlo i ke značným správním změnám. V roce 1960 byla k Ostružné připojena osada Ramzová. V letech 1975–1990 byla Ostružná s osadami formálně připojena k Branné v okrese Šumperk. Snímek z roku 1971 ukazuje tehdejší stav školy, národního výboru a hostince.

Po odtržení od Branné a získání samosprávy byla moravská obec Ostružná se svými osadami v roce 1996 začleněna do zno-
vuobnoveného slezského okresu Jeseník. Pro každého návštěvníka obce se však nejviditelnější změnou stalo roku 1994 vybudování šesti mohutných sloupů větrné elektrárny.

Plastový přívěšek z Ramzovského sedla.

V novém století se značně zvýšila nabídka zimní rekreace a lyžování. Malé podnikové šlepy postupně nahradil moderní ski-areál.

RAMZOVÁ

Ramzovským sedlem mezi Hrubým Jeseníkem a Rychlebskými horami prochází historická hranice mezi Slezskem a Moravou. V drsných klimatických podmínkách se v malé obci lidé živilí s obtížemi. Teprve až železnice, která se do výše 760 m šplhá z Horní Lipové po tzv. Slezském Semmeringu, sem od roku 1888 přiváží hlavní zdroj obživy – turisty. Ti se pak od železniční stanice samozřejmě vydávají k 6 km vzdálené Jiřího chatě na Šeráku (1 325 m). Pokud ovšem nezamíří na Paprsek. O oblibě nádraží v Ramzové s Fröhlichovým hostincem svědčí módní pohlednice zv. „měsíční svit“ z roku 1896.

Maličká novogotická kaple v osadě Ramzová, ani nízké horské domky, jež vidíme na pohlednici z roku 1918, nesvědčí na první pohled o přílišném významu obce. Opak je pravdou, Ramzovské sedlo stále zažívá turistický boom: dnes s nájezdy automobilů, autobusů i neblahé průjezdy kamionů se zbožím. Zaznamenáme i novou výstavbu, která musí respektovat, že se nachází v chráněné krajinné oblasti.

PETŘÍKOV

Petříkov byl založen v roce 1617 a nese dodnes jméno svého zakladatele, luterána Hanuše Petřvaldského, i přesto, že jeho majetek po Bílé hoře propadl ve prospěch Lichtenštejnů. Z původních 12 osadníků se ves do roku 1834 rozrostla na 32 domů s 202 obyvateli. Od 2. poloviny 19. století se v Petříkově těžil pyrit a tuha, fungovala zde jediná výrobní zinkových barev v tehdejší Rakousko-Uhersku. Po zániku této možnosti obživy vesnice žila i z turistického ruchu. Svědčí o tom i pohlednice z konce 19. století, na níž návštěvník upozornil na místa, kde pobýval: hostinec a Šerák.

Petříkov je situován do ostře zařezaného údolí mezi kopce převyšující nadmořskou výšku 900 m. Po hřbetu z Klína (983 m n. m.) na Smrk, nejvyšší horu Rychleb (1125 m n. m.), probíhá evropské rozvodí mezi Odrou a Dunajem.

V meziválečném období získal Petříkov pověst výborné letní rekreační lokality, odkud se turisté mohli vydat do okolních hor, Rychleb i Jeseníků.

Partie obce okolo kaple sv. Vavřince ukazuje, že i ty nejprůkřejší svahy byly zemědělsky využívány. Stromy, keře a agrární hromady kamení zadržovaly vláhu a bránily erozi půdy, zvláště při jarním tání.

Moravská strana Rychlebských hor vždy dostávala velké příděly sněhové nadílky, jak vypovídají snímky Petříkova z 30. let. Ovšem lyžování zde ještě nemělo organizovaný a masový charakter.

Po odsunu německého obyvatelstva se Petříkov sice vylidnil, zato získal charakter rekreační osady. Dnes zde najdeme k pronajmutí chaty, chalupy, apartmány, dokonce se můžete ubytovat ve staré hasičské zbrojnici. A nové sjezdovky s vleky přinesly Petříkovu přiléhavé pojmenování „Moravský Kitzbühel“.

CHATY PAPERSEK A VINDOŠKA

Jižní úbočí Rychlebských hor zdobí nad Staroměstskou kotlinou chata Paprsek na kopci zvaném zaslouženě Výhled (1030 m n. m.). Vznikla zásluhou sekce Moravsko-slezského sudetského horského spolku (MSSGV) ze Starého Města pod Sněžníkem v roce 1932 pod názvem Slezská chata (Schlesierhaus). Ač leží na Moravě, dávala svým názvem najevo, že očekává i hosty ze Slezska, československého i německého. Německý turistický spolek MSSGV byl založen v Jeseníku již v roce 1881 a soustředil se především na oblast Hrubého Jeseníku. Jeho jednotlivé sekce pak mohly víceméně autonomně rozšiřovat síť tras mimo velká centra organizované turistiky.

Chata Paprsek na akvarelu J. E. Kargera.

Rozestavěná Slezska chata (dnešní Paprsek) na snímku z 10. června 1932. Plány nakreslil O. Held z Hanušovic a chatu postavila firma Brüder Vodicka ze Starého Města.

Členský odznak turistického spolku.

Otevření Slezské chaty 21. srpna 1932, jehož se zúčastnil tajemník ústředí MSSGV F. Peschel a předsedové turistických spolků z Nisy, Kladska a zástupce KČT.

Okolí chaty Paprsek, kterou vidíme v pozadí na horizontu, bylo zemědělsky obhospodařováno.

Zemědělská krajina od chalup Velkého Vrbna se táhne až k chatě Paprsek.

Žně u chaty Paprsek koncem 30. let.

Obdělávaná pole vystřídaly louky spásané ovce.

Štítek na turistickou hůl s obrazem chaty.

Rozšiřující se zájem turistů o letní výšlapky vedl k propojení značených tras i do pohraničních hor Králického Sněžníku, takže se častěji využívalo možnosti noclehů. Návštěvníci měli k dispozici 8 pokojů s 42 lůžky a 3 ubytovny s matracemi.

Překrásné okolí chaty nabízelo zábavu i lyžařům. Po běžeckých stopách se dalo dojít až na státní hranici s tehdejším Německem, kde obdobně o turisty pečoval Kladský horský spolek.

Druhá světová válka a odsun Němců sice utlumily turistický ruch, ale chatu získal Klub českých turistů, který ji nejprve přejmenoval na chatu U Ráje. Poté již pod dnešním názvem sloužila jako rekreační středisko pro zaměstnance jednoho olomouckého podniku a její kapacita byla rozšířena přístavbou další budovy.

Po přechodu chaty do soukromých rukou se Paprsek stal křižovatkou turistických i cyklistických cest propojených na Polsko. Na snímcích z let 2016–2019 vidíme již komplex, který zvládá přijmout za sezónu tisíce návštěvníků.

V roce 1994 byly navázány přátelské styky s německým spolkem MSSGV z Kircheimu u. Teck. Dne 25. 8. 2007 byl položen základní kámen dřevěné kapličky, kterou nechal postavit majitel chaty Miloslav Mika. Kaple sv. Kryštofa byla vysvěcena 26. 9. 2009 spolu se zvonem z roku 1925, pocházejícím ze zaniklé osady Mosazné Hamry u Branné.

